

ÇEVRE EĞİTİMİNİN FELSEFİ TEMELLERİ

Ahmet İNAMP

GİRİŞ

Bu çağ, yaşadığı çevreden rahatsızlık duyan, çevresini, gezegenini bir "sorun" olarak gören insanların çağıdır. Batı kültürü etkisindeki yaşayışında, teknolojiyle yoğunlaşan, bir türlü denetleyemediği, gidişini tam kestiremediği, geleceğini "rasyonel" dediği yollarla ne denli planlamaya çalışırsa çalışsın, çözdükçe, çözmeye çalıştıkça yeni sorunların ortaya çıktığı bir dönem yaşamaktadır. Gerek teknoloji üreten, gerekse bu teknolojiyi başka ülkelere alan, kendilerine genellikle "üçüncü dünya" ülkeleri denen ülkelerde, hem tek tek o ülkelere özgü hem de hepsinde ortak, çevre sorunları yaşamaktadır.

Nedir çevre sorunu? Bu yazının sınırları içinde çevre sorunlarını şöylece özetleyebilirim.

a) Enerji ile ilgili sorunlar.

1. Enerjinin üretimi, bu üretimin doğurduğu çevre kirliliği. Artıklar, bunların temizlenmesi.

2. Enerjinin kullanımı, paylaşımı ile sorunlar, kullanımın yol açtığı kirlenmeler. Paylaşımın doğurduğu politik, sosyolojik, ekonomik sorunlar.

3. Enerji kaynaklarının tükenmesi, bunların yenilenememesi sorunu.

b) Teknolojinin yol açtığı sorunlar.

1. Üretim, tüketim aşamasındaki kirlilik,

2. Yeni teknoloji ürünlerinin pazarlanmasıyla ilgili toplumsal, ekonomik, politik, askeri sorunlar.

c) (a) ye (b)'deki sorunların insanların günlük yaşamında yol açtığı değişikliklerin yol açtığı sorunlar. Hızla değişen teknolojinin, artan enerji kullanımının insan yaşayışındaki değerler, geleneksel yaşam biçiminin dayandığı temel inançları sarsmasıyla ortaya çıkan:

1. Ruhsal
2. Ruhsal-toplumsal
3. Toplumsal
4. Felsefi:
 - I. Ahlaksal
 - II. Estetik
 - III. Anlam verme, yorumlama, Açıklamayla ilgili sorunlar.
- d) Enerji kullanımı, teknolojinin planlanması, örgütlenmesiyle ilgili, yönetsel, politik sorunlar.
- e) Yaşanılan mekanla ilgili yerleşim, ulaşım, gürültü sorunları. Kentleşme, kent içi yaşama, bunların planlanmasıyla ilgili sorunlar.

f) İnsanın doğadaki diğer canlılarla ilişkisinden doğan sorunlar (Bazı türlerin yok oluşu, ormanların tahribi, bitki örtüsünün, kısaca, fauna ve floranın zarara uğratılması).

g) Nüfus patlamasının yol açtığı sorunlar.

h) Değişen çevre koşullarının yol açtığı tıpsal, psikiyatri ile ilgili sorunlar.

Bir başka açıdan anlatıldığında, çevre sorunları, enerji kaynaklarının durumu, paylaşılması, üretilmesi, tüketilmesiyle birlikte teknoloji ağırlıklı yaşam biçiminin yol açtığı sorunlardan bağıyor. Sonra:

a) Birey düzeyinde

1. Bireyin bedeniyle,
2. Ruhsal yapısıyla,
3. Bireyin değerleri, ahlaksal yaşamıyla,
4. Yaşadığı gerekliliği yorumuyla ilgili,

b) Bireyler düzeyinde

1. Bireylerin,
2. Birey gruplarının birbirleriyle ilişkilerinden doğan,
3. Nüfus hareketleri, nüfus artışıyla ilgili,
4. Yönetsel, politik, hukuksal,
5. Gelir dağılımı, ekonomik pazarların üleşilmesiyle,
6. Güvenlik ve harcamalarla ilgili.

(* Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Felsefe Bölümü)

c) Yaşanan mekanla, yerleşimle, doğayla diğer canlılarla olan ilişkilerden ortaya çıkan,

d) Zaman içindeki çevreyle ilgili sorunlar. Geçmişin yorumu, anlaşılması, günlük yaşamayla bütünleşmesi, geleceğe yönelik beklentileri, değerlerin, sorumlulukların belirlenmesiyle ilgili sorunlara, çevre sorunları diyoruz.

Bu yazımda bu sorunlara yönelik çözüm çabalarının kısa bir değerlendirilmesiyle birlikte, ne gibi bir eğitimle bu sorunların üstesinden gelinmeye çalışılabileceği konusunda ipuçları önereceğim.

sinden yanayım (Tek çözümün mühendislik çözümü olduğunu söyleyenlere, mühendisliğin nereye kadar işlediğini, mühendislik kararlarının arkasında ne gibi güçlerin, inançların, dünya görüşlerin, felsefi (metafizik) kabullerin olduğunu göstermek, çevre felsefecisinin boynunun borcudur).

Çözüm çabalarını çepeçevre görmek, aralarındaki ilişkileri en genel biçimiyle değerlendirmek, bir çevre bilgeliği (ecosophy) ile olanaklıdır.

ÇEVRE SORUNLARINA ÇÖZÜM ÇABALARI

Çevre sorunlarına:

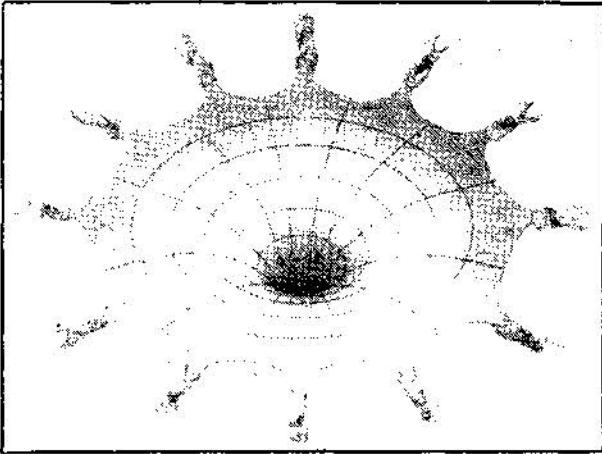
- Bilim, tıptaki çalışmalarla,
- Politik, ekonomik, askeri kararlarla,

(kimi kez, (b), (a)'yı belirleyebilir. Politik kararlarla, ekonomik çıkarlar için (a)'daki çalışmalar yapılabiliyor.) çözüm arıyor, (a)'daki çabalar, disiplinler arası (fizik ve kimyadan kalkıp, psikiyatrye dek uzanan bilim dallarıyla, çevre mühendisliği, şehircilik uzmanlığı, mimari çalışmalar, çeşitli mühendislik dalları) bir çalışma alanı olarak ekoloji, çevrebilim olarak adlandırılabilir.

Öyleyse, çevre sorunlara çevrebilimsel yollarla, politik, ekonomik, askeri güçlerin verdikleri kararların etkisinde çözüm arıyoruz.

Çevre sorunlarının çözümünde, onlara sunulan çözüm önerilerine gerçekçi bir gözle bakıldığında bu durumu gözden uzak tutmamak gerekiyor. Çevrebilimsel çalışmaları kötüleyerek, yok sayarak, çözüm aramaktan yana değilim. Çevrebilim çabaları tek çözüm yolu değildir. Eleştirilmem, onlara karşı seçenekler sunulmalıdır. Bunu yaparken, politik, ekonomik, askeri, yönetsel güçleri de hesaba katmak gerekiyor.

İşte, çevre eğitimine taban oluşturacak bir felsefi arayışta, çevre bilimsel çabalar anlaşılabilir, haklarının verilmesinden, sınırlarının çözülmesinden, hadlerinin bildirilme-

Öyleyse, çevre bilgeliği, herşeyden önce, bir çevre anlayışının geliştirilmesini şart koşuyor.

ÇEVRE BİLGELİĞİ

Çevre bilgisi, çevre bilimlerinin birinde uzman bir kişi olabileceği gibi, çevre sorunları, çevre kavramı üstünde düşünen herhangi biri olabilir. Çevre bilgisi şöyle bir ayırımdan yola çıkar (Bu benim önerimdir, bilge kişi isterse önerimi onaylayabilir!).

- Çevre sorunları
- Çevre sorunları üstüne çözüm çabalarındaki sorunlar.

Çevre sorunları bizim yaşadığımız fiziksel biyolojik sistemle, (eco-system) somut çevre düzeniyle ilgili sorunlardır. Bu sorunlar üstüne üretilmiş düşünceler, geliştirilmiş değerler, inançlar, sanat ürünleri, duygular, duyarlılıklar, tutumlar, ikinci öbeğe giriyor. Bunlara ortam diyoruz, insan, fiziksel, biyolojik çevrenin yanında, bir de ortamı yaşıyor. Ortamı: Bilimi, Sanatı, dini, felsefeyi, dünya görüşünü, kısaca kültürü, insan çevresini yaşarken, ondan ayrılmaz biçimde ortamını da yaşıyor. Çevresini ortamıyla algılıyor, değerlendiriyor, yorumluyor, anlıyor değiştiriyor.

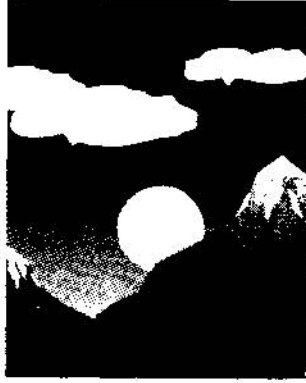
Çevre sorunları aynı zamanda ortam sorunudur da. Kültürümüzü, yaşama biçimimizi, bilimi, sanatı, dini, dünya görüşümüzü sorgulamadan çevremizi sorgulayamayız.

Öyleyse, çevre bilgeliği, herşeyden önce, bir çevre anlayışının geliştirilmesini şart koşuyor. Bana göre, bu yazının sınırları içinde söylendiğinde, çevre kavramı şu öğelerden oluşuyor:

- Bedenimiz,
- Bilincimiz,
- Bilgimiz,
- Tarihimiz,
- Toplumumuz (başka bireyler, başkaları, yaşamı birlikte üleştığımız, "dostlarımız", "düşmanlarımız")
- Politik, ekonomik düzen,
- Enerji kaynakları,
- Güvenlik ve askeri güçler,
- Canlı ve canlı olmayan doğa,
- Yerleştiğimiz mekan, kentlerimiz,
- Ulaşım düzenimiz,
- İç dünyamız (iç-çevre diyorum buna. Duygusal, düşüncesel, manevi dünyamız. Metafizik varlığımız!).
- Gezegenimizin tümü, evrenin tümü.
- Yukarıdaki maddeler hakkındaki görüşlerimiz, değer-

lerimiz, yorum ve anlam verme çabalarımız.

Bu denli geniş açıdan görülen çevre anlayışıyla bilge kişi, olunca zenginliği, renkliliği, derinliği ile çeşitli kişilik özellikleriyle karşımıza çıkıyor. Tek bir bilge tipi önermiyorum. Farklı anlayışlarda, görüşlerde bilge kişilerin birlikteliğini öneriyorum. Bilge kişiliğinin insan oluşudur. Herhangi uzman kişi değildir, çevre bilgesi. "Nasıl yaşamalıyım?" sorusunu dert edinmiş kişidir herşeyden önce. Kimlerle, nasıl bir dünyada, evrende, hangi geçmişte, nasıl bir geleceğe yöneldiğini sorgulayan, kendine özgü çevre duyarlılığı taşıyarak çevresine yeni bir tutumla, değerlerle sorumlulukla bakabilendir.

Çevre bilgesi "Nasıl yaşamalıyım?" sorusunu dert edinmiş kişidir herşeyden önce. Kimlerle, nasû bir dünyada, evrende, hangi geçmişte, nasû bir geleceğe yöneldiğini sorgulayan, kendine özgü çevre duyarlılığı taşıyarak çevresine yeni bir tutumla, değerlerle sorumlulukla bakabilendir.

BİLGELİK EĞİTİMİ: ÇEVRE EĞİTİMİ

Bilgelik eğitimi, ancak bilgilerden, örnek bilgilerle birlikte yaşayarak, usta-çırak ilişkisi içinde oluşturulabilir. Eğitimin programından çok, bu eğitimi kimin yapacağı önem kazanıyor. Bilge bize çevre duyarlılığı kazandıracaktır. Tutum, davranış sağlayacaktır. Çevremizi anlayıp değiştirmeye yöneltecektir. Bilge kişi, çevrebilimden haberi olacak, politik, ekonomik, askeri güçlerin farkında olarak öneriler sunacak, sorgulamalar yapacaktır.

Çevrem, kendim de dahil olmak üzere tüm varlıktır. Bilge, tüm varlığı, tüm çevre ve ortamı yeniden değerlendirecektir. Hali hazır değerlendirmeleri eleştiri süzgecinden geçirip, yeni anlamlar, değerler, tutumlar geliştirecektir.

Kültürümüz böyle bir çekirdeği taşımaktadır. Yunus Emre: "Benim bir karıncaya ali nazarımdır" demektedir. Karıncaya bile böylesine yüce bir gözle bakabilen kültürden geliyoruz. Yine Yunus, örneğin

*"Cümle şair dost bahçesi bülbülü
Yunus Emre arada durraçlana"*

diyor. Bunu şöyle değiştirebiliriz :

*"Cümle varlık dost bahçesi bülbülü
Her bir kişi orada durraçlana."*

Yani, her kişi, kendi örnek kişiliği içinde, başkalarıyla birlikte, sülün (durraç) gibi, öz güveni yerinde, bütünleşmiş, yine de farklılığını duyan, özerk, bağımsız bir birey olarak yaşayacaktır. Nazım da öyle demiyor muydu :

*"Bir ağaç gibi tek ve hür
ve bir orman gibi kardeşçesine"*

Burada hem toplumsal, hem doğasal bir kaynaşma söz konusudur. Bir ağaç, bir orman, bir topluluk, bir canlı, bir cansız, tüm evrenin bir parçası olmanın taşıdığı sorumluluk ve yaşama sevinciyle çevremize yöneleceğiz.

Çevre eğitimi hangi düzeyde, kimlere, nasıl verilecektir? Kim yapacaktır bu eğitimi? Son sorunun yanıtı açık geliyor bana: Bilge kişiler. Bu eğitimin uygulamada nasıl olacağı üstünde ayrıca düşünmek gerekiyor. Yukarıda açıkladığım kaygıların, soruların, birikimin göz önüne alınması koşuluyla.

D

KAYNAKLAR

Aşağıda, bu yazıyı hazırlarken yararlandığım, bazı İngilizce kaynakların, dökümünü vereceğim. Görüşlerim bit kaynaklardan doğrudan edinilmiş değil (Bu, kaynaklar incelendiğinde görülecektir), ilgilenen okura, kendi yorumunu getirmesi için önemli gördüğüm kitapları belirtiyorum. Dergilerdeki makalelerle ilgili çalışmalar bu kitapların bazılarında bulunabilir. Türkçedeki kaynaklara okur daha kolay erişebileceği için. bu kitapları, burada anmıyorum.

1. R. Elliot and A. Gare (derleyen), *Environmental Philosophy*, London: Milton Keynes Öpen Universiti Pub. 1983.
2. Passmore, John, *Man's Responsibility to Nature*, London: Duckworth, 1974.
3. D. Pepper, *The Roots of Modern Environmentalism*, London: Croom Helm, 1984.
4. Sandback, F., *Environment, Ideology, Policy*, Oxford: Blachvell, 1980.
5. SkolimoM'ski, //., *Eco-Philosophy*, London: Marion Boyars, 1981.

1991 YILI AJANDAMIZ YAYINLANDI.

TMMOB Elektrik mühendisleri Odası 1991 Yılı Ajandası yayınlandı. EMO İstanbul Şubesi tarafından hazırlanan Ajandamızı elde etmek isteyen üyelerimiz birimlerimize başvurabilirler